

WITH YOU

NUKENTĖJUSIŲJŲ PALYDĖJIMAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS SISTEMOJE

Koordinatorius:

Pagalba
nusikaltimų
aukoms

Išleista gavus finansinę
paramą iš Europos Sąjungos
Justice programos (2014-2020)

Projektas: WITH YOU - Nukentėjusių Palydėjimas Baudžiamosios Justicijos Sistemoje
Koordinatorius: APAV. Associação Portuguesa de Apoio à Vítima
Partneris: Instituto de Reintegración Social de Euskadi | Euskadiko Birgizarteratze Institutoa; France
Victimes; Pagalba nusikaltimų aukoms; Udruga za podršku žrtvama i svjedocima.

Title: Brošiura Teismu Darbuotojams Ir Teisesaugos Instituciju Pareigunams
Author: APAV. Associação Portuguesa de Apoio à Vítima
Funded: Išleista gavus finansinę paramą iš Europos Sąjungos Justice programos (2014-2020)

Illustration and Layout Design: Último Take

Print: xxx

1.st Edition: 2021 m. Rugsėjo mėn

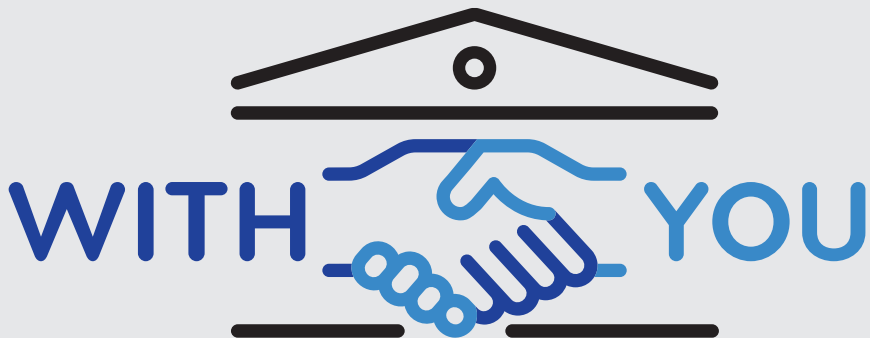
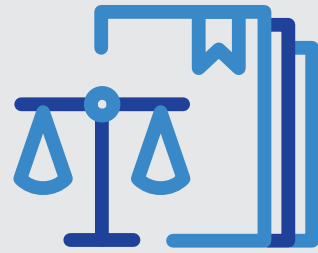
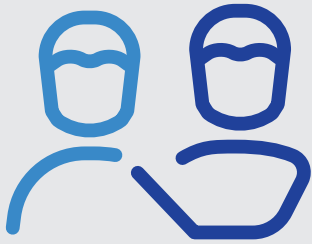
Print Run: 100

ISBN: 978-989-53327-1-7

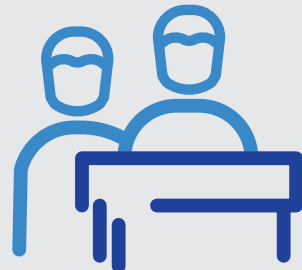
Legal Deposit: n.º 000000/00

2021 APAV - Associação Portuguesa de Apoio à Vítima
www.apav.pt

NUKENTĖJUSIŲJŲ PALYDĖJIMAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS SISTEMOJE

TURINYS

1. Kas yra kas	7
1.1. Nusikalstamos veikos auka	7
- Koks asmuo laikomas nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos? Direktyvoje įtvirtintas apibrėžimas:	7
- Teisinis nuo nusikalstamos veikos nukentėjusio asmens apibrėžimas	8
1.2. Liudytojai.	9
- Kas yra liudytojas?	9
- Teisinis liudytojo apibrėžimas	9
1.3. Pagalbą aukoms teikiantys specialistai	10
- Kas yra pagalbos aukoms specialistas?	10
- Kokią pagalbą nusikaltimo aukoms ir liudytojams gali suteikti pagalbą teikiantis darbuotojas?	11
2. Teisė būti lydima baudžiamojo proceso metu	12
2.1. Palydos teisės užtikrinimas Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje	12
2.2. Teisės būti lydima baudžiamojo proceso metu įtvirtinimas nacionalinėje teisėje	15
- Kokiose baudžiamojo proceso etapuose nukentėjusysis gali būti lydimas?	15

3. Teisės gautipalydą svarba.	16
3.1. Kaip dalyvavimas teismo procesiniuose veiksmuose veikia nukentėjusįjį?	16
3.2. Kaip teisė būti lydimum baudžiamojo proceso metu padeda nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui? 17 - Kodėl nukentėjusįjį lydintis asmuo turėtų būti pagalbos aukoms specialistas?.....	18
4. Pagalbos aukoms specialisto vaidmuo procesiniuose veiksmuose	19
4.1. Pagalbos aukoms specialisto vaidmuo prieš procesinius veiksmus	19
4.2. Ką gali pagalbos aukoms specialistas lydėdamas auką procesinių veiksmų atlikimo metu? - Ar pagalbos aukoms specialisto dalyvavimas turi įtakos teismo procesiniams veiksmams?.....	23 25
4.3. Pagalbos aukoms specialisto vaidmuo baigus atlikti procesinius veiksmus	26
5. Prašymas, kad pagalbos aukoms specialistas lydėtų nukentėjusįjį atliekant procesinius veiksmus	27
5.1. Kada reikalingas pagalbos aukoms specialisto dalyvavimas?	27
5.2. Kokia informacija turėtų būti suteikiama pagalbos aukoms specialistui, kai prašoma palydėti nukentėjusįjį?	28
Baudžiamojo proceso schema pagal kurią pagalbos aukoms specialistai gali dalyvauti	29

1. KAS YRA KAS

1.1. Nusikalstamos veikos auka

Koks asmuo laikomas nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos? Direktyvoje įtvirtintas apibrėžimas:

Nusikaltimų aukų teisių direktyvos 2 straipsnyje (2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva) nurodyta, kad auka yra:

- fizinis asmuo, kuris tiesiogiai dėl nusikalstamos veikos patyrė žalą, įskaitant fizinę, psichinę ar emocinę žalą, arba ekonominius nuostolius;
- asmens, kurio mirtis tiesiogiai susijusi su nusikalstama veika, šeimos nariai, kurie patyrė žalą dėl to asmens mirties. Šeimos nariai – aukos sutuoktinis, nuolat ir nepertraukiamai su auka gyvenantis bei vedantis bendrą namų ūkį ir su ja susietas artimais įsipareigojančiais ryšiais asmuo, aukos tiesiosios linijos giminaičiai, broliai ir seserys bei išlaikytiniai;

Asmuo turi būti laikomas nusikalstamos veikos auka, nepaisant jo giminystės ryšių su kaltininku. Taip pat neatsižvelgiant į tai, ar kaltininkas yra identifikuotas, sulaikytas, patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ar nuteistas.

Svarbu pabrėžti, kad kiekvienas asmuo, atitinkantis Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje įtvirtintą aukos apibrėžimą, turėtų būti laikomas nusikalstamos veikos

auka, nepaisant asmens vaidmens nacionalinėje baudžiamosios justicijos sistemoje. Tai reiškia, kad neatsižvelgiant į tai, ar nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo turi teisę aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese bei siekia tai daryti, pavyzdžiui, dar nėra pripažintas nukentėjusiuoju, asmuo vis tiek turėtų būti laikomas nusikaltimo auka ir su juo turi būti elgiamasi kaip su visomis nusikaltimų aukomis.

Nusikaltimų aukų teisių direktyva taip pat numato, jog valstybės narės gali nustatyti procedūras, kuriomis, atsižvelgiant į individualias kiekvieno atvejo aplinkybes, būtų sprendžiama kiek šeimos narių gali pasinaudoti direktyvoje nustatytomis teisėmis ir kuriems šeimos nariams turėtų būti teikiama pirmenybė. Nepaisant to, bet kuris šeimos narys atitinkantis Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje įtvirtintą aukos apibrėžimą turi būti traktuojamas kaip nusikalstamos veikos auka.

Teisinis nuo nusikalstamos veikos nukentėjusio asmens apibrėžimas

Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas numato, kad nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo yra:

- fizinis asmuo, kuris tiesiogiai dėl nusikalstamos veikos patyrė fizinės, turtinės ir (ar) neturtinės žalos;
- fizinio asmens, kuris mirė dėl nusikalstamos veikos, šeimos narys (nariai), artimasis (artimieji) giminaitis (giminaičiai),

kuris (kurie) dėl to asmens mirties patyrė fizinę, turtinę ir (ar) neturtinę žalą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši sąvoka yra platesnė nei Baudžiamojo proceso kodekse naudojama sąvoka „nukentėjusysis“ – pastaroji taikoma tik tiems nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims, kurie nukentėjusiais yra pripažinti ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu arba teismo nutartimi.

1.2. Liudytojai

Kas yra liudytojas?

Kiekvienas asmuo, turintis tiesioginių žinių apie bylai svarbius faktus, gali būti pašauktas liudyti. Liudytojai gali būti laikomi „netiesioginėmis“ aukomis, nes susidūrimas su nusikaltimais ar smurtinėmis situacijomis gali sukelti neigiamus emocinius išgyvenimus.

Teisinis liudytojo apibrėžimas

Liudytoju gali būti kiekvienas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors aplinkybių, turinčių reikšmės bylos išsprendimui. Kiekvienas liudytojas, šaukiamas į apklausą, privalo atvykti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo nurodytu laiku ir privalo atsakyti į visus užduodamus klausimus teisingai. Įtariamojo ir kaltininko šeimos nariai bei artimieji giminaičiai gali atsisakyti duoti parodymus arba atsisakyti atsakyti į tam tikrus pateiktus klausimus. Tačiau jie vis tiek privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, jei yra šaukiami

apklausai. Apklausų metu liudytojai privalo atsakyti į visus užduotus klausimus. Melagingi liudytojo parodymai laikomi nusikaltimu. Kiekvienas gali būti baudžiamas už tai, kad davė melagingus parodymus – nesakė tiesos žinodamas, kad jis ar ji meluoja. Tačiau niekas negali nei teisiškai, nei kaip nors kitaip smerkti liudytojo už tai, kad jis ar ji neprisimena kažkurių nusikalstamos veikos detalių.

1.3. Pagalbą aukoms teikiantys specialistai

Kas yra pagalbos aukoms specialistas?

Pagalbos aukoms specialistas yra tinkamos kvalifikacijos asmuo, kurio darbas yra lydėti ir teikti pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų. Pagalbos aukoms specialistas turi suprasti kaip jaučiasi nusikalstamos veikos auka. Šio specialisto darbo tikslas – padėti aukai įveikti ar bent jau sušvelninti neigiamą nusikalstamos veikos poveikį.

Kad galėtų atlikti šias pareigas, pagalbos aukoms specialistas turi turėti atitinkamus profesinius ir asmeninius įgūdžius bei kvalifikaciją srityje, kuri glaudžiai siejasi su nusikaltimų aukų poreikiais (pavyzdžiui, psichologijos, teisės, socialinio darbo srityje). Be to, pagalbos aukoms specialistas taip pat turėtų būti specialiai apmokytas bei įgijęs pakankamai žinių apie tai, kaip elgtis su nusikalstamų veikų aukomis, turi suvokti viktimizacijos pasekmes ir nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų emocines būsenas bei žinoti kokios pagalbos formos, teikiamos nusikaltimo aukoms, egzistuoja.

Pagalbos aukoms specialistas privalo gebėti išklaudyti nusikalstamos veikos auką, suprasti jos pažeidžiamą būseną, suteikti emocinę paramą ir priimti tai, ką auka nori papasakoti, bet kartu priimti ir tai, kad yra dalykų, apie kuriuos nusikalstamos veikos auka kalbėti nenori. Svarbu, kad tokiais atvejais pagalbos aukoms specialistas gerbtų kiekvieną aukos sprendimą, net jei pagalbos aukoms specialistas mano, kad toks sprendimas nėra naudingas pačiai nusikalstamos veikos aukai.

Prireikus pagalbos aukoms specialistas gali lydėti nusikalstamos veikos aukas į teismo procesinius veiksmus, į susitikimus su policija ar į teismo paskirtas ekspertizes. Nusikalstamų veikų aukoms svarbu, jog šalia būtų žmogus, kuriuo jos galėtų pasitikėti ir kuris galėtų suteikti pagalbą.

Kokią pagalbą nusikaltimo aukoms ir liudytojams gali suteikti pagalbą teikiantis darbuotojas?

Paramos nusikaltimų aukoms komanda yra grupė specialistų, kurie gali pakonsultuoti nuo nusikaltimų nukentėjusius asmenis teisiniais ir psichologiniais klausimais. Linijos tikslas – suteikti nukentėjusiems žmonėms galimybę būti išgirstiems ir suprastiems bei geriau informuotiems apie jų teises, pareigas bei galimybes. Konsultacijos metu gali būti aptariami įvairiausi klausimai: jaučiamos emocijos; kylantys sunkumai; kaip, kur ir kada reikėtų kreiptis patyrus nusikalstamą veiką; kaip lengviau orientuotis procesiniuose veiksmuose ir pan.

2. TEISĖ BŪTI LYDIMAM BAUDŽIAMOJO PROCESO METU

2.1. Palydos teisės užtikrinimas Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje

Nusikaltimų aukų teisių direktyva numato teisę būti lydimam baudžiamojo proceso metu pagal du straipsnius: 3 straipsnio 3 paragrafą, užtikrinantį teisę suprasti ir būti suprastam, bei 20 straipsnio (c) punktą, numatantį teisę gauti apsaugą nusikalstamų veikų tyrimo metu.

Direktyvos 3 straipsnio 3 paragrafas numato, kad valstybės turi leisti, kad aukas pirmo kontakto su kompetentinga valdžios institucija metu lydėtų jų pasirinktas asmuo, jei aukai dėl nusikaltimo poveikio reikia pagalbos; kad ji suprastų, kas sakoma, ir būtų suprasta, nebent tai prieštarauja aukos interesams ar kitaip kenkia procesinių veiksmų eigai.

Šią teisę būtina užtikrinti siekiant padėti nusikalstamos veikos aukoms, morališkai jas palaikyti, kai jos teikia skundą apie patirtą nusikalstamą veiką, garantuoti, kad kiekvienas nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo suprastų baudžiamojo proceso niuansus, o taip pat, kad kiti baudžiamojo proceso dalyviai suprastų nuo nusikalstamos veikos nukentėjusį asmenį (tiek lingvistiniais, tiek ir kitais aspektais).

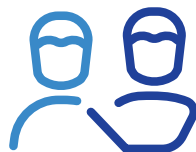

Savo ruožtu Direktyvos 20 straipsnio c punktas nustato, kad nusikalstamų veikų tyrimo metu aukas gali lydėti jų teisinis atstovas ir jų pasirinktas asmuo, išskyrus atvejus, kai priimamas pagrįstas priešingas sprendimas.

Teisė būti lydima pasirinkto asmens taikoma ne tik ypatingai pažeidžiamoms nusikalstamų veikų aukoms ar tik nuo nusikalstamų veikų nukentėjusiems vaikams, ji turi būti garantuojama visiems nuo nusikalstamų veikų nukentėjusiems asmenims. Nukentėjusysis turėtų turėti galimybę pasirinkti jį lydintį asmenį net jei jis jau turi įgaliojantį atstovą (advokatą), nes šie asmenys (lydintis asmuo ir įgaliojasis atstovas-advokatas) vaidina skirtingą vaidmenį teisminiuose procesuose: įgaliojasis atstovas-advokatas dalyvauja baudžiamajame procese tam, kad apsaugotų nusikalstamos veikos aukos teises ir teisinius interesus, o lydintis asmuo – kad suteiktų moralinį palaikymą.

Aukos teisė būti lydimai pasirinkto asmens turėtų būti pozityvioji teisė, kurią gali apriboti tik pagrįsti sprendimai. Ši teisė gali būti ribojama tik išskirtinėmis aplinkybėmis ir tik konkretaus lydinčio asmens atžvilgiu.

Jei taip atsitiktų, auka turi turėti galimybę pasirinkti kitą asmenį. Pavyzdžiui, įprastai neleidžiama, kad nukentėjusiojo lydinčiu asmenimi būtų asmenys, keliantys abejonių konfidencialumo užtikrinimo aspektu, ar asmenys, turintys savų, skirtingų nuo nusikalstamos veikos aukos, interesų baudžiamajame procese (tarkime, nusikalstamos veikos aukos šeimos

nariai dažnai patys būna kaltininkais smurto artimoje aplinkoje ar prievartos prieš vaikus byloje).

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas išskiria dvi nukentėjusiuosius lydinčių asmenų kategorijas. Pirmą, nukentėjusiųjų atstovai pagal įstatymą yra žmonės, kurie yra įstatymų įpareigoti pasirūpinti nukentėjusiuoju – tėvai, įtėviai, nepilnamečių ir neveiksnių asmenų globėjai ir rūpintojai. Žmonės, kurie nėra nepilnamečiai ar neveiksnūs, gali turėti atstovą pagal įstatymą, jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teisėjas nusprendžia, kad kyla tam tikrų kliūčių (amžius, liga ir pan.), kurios trukdo nukentėjusiajam pasinaudoti turimomis teisėmis. Antra, kiekvienas nukentėjusysis gali paprašyti bet kurio žmogaus, kad jis ar ji taptų nukentėjusį lydinčiu asmenimi – nukentėjusiajam padėtų ir būtų kartu ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu.

2.2. Teisės būti lydimaam baudžiamojo proceso metu įtvirtinimas nacionalinėje teisėje

Kokiose baudžiamojo proceso etapuose nukentėjusysis gali būti lydimas?

Baudžiamojo proceso kodeksas numato, kad nukentėjusiųjų atstovai pagal įstatymą (tėvai, įtėviai, nepilnamečių ir neveiksnių asmenų globėjai ir rūpintojai) netampa baudžiamojo proceso dalyviais automatiškai. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba teismas turi leisti jiems dalyvauti baudžiamajame procese. Atstovai pagal įstatymą gali lydėti nukentėjusįjį kiekviename procesinių veiksmų žingsnyje. Jų pagrindinė pareiga yra palaikyti nukentėjusįjį ir padėti jam ar jai susigaudyti kas vyksta procesiniuose veiksmuose. Jei ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba teismas pripažįsta, kad atstovo pagal įstatymą dalyvavimas byloje gali pakenkti nukentėjusiojo interesams ar pakenkti bylos tyrimui, o nukentėjusysis yra nepilnametis arba neveiksnius, atstovu pagal įstatymą gali būti paskirtas bet kuris kitas asmuo.

Lydintis asmuo gali dalyvauti nukentėjusiojo apklausose, neviešuose teismo posėdžiuose ir atliekant kitus baudžiamojo proceso veiksmus, kada pašalinių asmenų dalyvavimas yra draudžiamas. Įstatymai nereikalauja, kad lydinčio asmens statusas būtų kaip nors formaliai pripažįstamas, tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teisėjas gali uždrausti lydinčiam asmeniui dalyvauti teismo procesiniuose veiksmuose ar atskiruose jo veiksmuose, jei mato, kad jis ar ji gali kelti pavojų nukentėjusiojo interesams arba pakenkti bylai.

3. TEISĖS GAUTI PALYDĄ SVARBA

3.1. Kaip dalyvavimas teismo procesiniuose veiksmuose veikia nukentėjusįjį?

Nusikalstamos veikos yra neigiami gyvenimo įvykiai, kurie gali nutikti kiekvienam. Be fizinių, psichologinių, finansinių ir socialinių padarinių, kuriuos gali sukelti patirta nusikalstama veika, didelė dalis asmenų, dalyvaujančių baudžiamuosiuose procesuose, susiduria su daugybe jiems kylančių klausimų, jaučia nerimą ir baimę.

Ne tik baudžiamojo proceso rezultatai (tiek nuteisus, tiek ir išteisinus kaltininką), bet ir pati procedūra turi didelę reikšmę nusikalstamų veikų aukoms. Manoma, kad nusikalstamų veikų aukų dalyvavimas teisminiame nagrinėjime, jei joms tinkamai nepadedama, gali turėti įtakos aukų psichinei sveikatai ar net sustiprinti su trauma susisijusius sunkumus, kilusius dėl patirtos nusikalstamos veikos. Tuomet stresas, kurį patiria nusikalstamos veikos auka teikdama parodymus, sustiprėja, ypač tuo atveju, kai apklausoje/posėdyje dalyvauja kaltininkas ar pašaliniai asmenys.

Jei aukos jaučia, kad teismo ar ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai neatsižvelgia į jų interesus, jausmus, elgiasi nepagarbiai ar nemandagiai, aukos gali manyti, jog jomis netikima.

Apskritai, aukų kaltinimas, nejautrios pastabos, patirtos nusikalstamos veikos sumenkinimas verčia aukas galvoti, kad jų dalyvavimas procese yra bevertis. Visa tai gali sukelti antrinę viktimizaciją.

Nusikalstamų veikų aukos turėtų gauti tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą. Joms turi būti užtikrintos realios galimybės dalyvauti baudžiamajame procese (Nusikaltimų aukų teisių direktyvos 1 straipsnio 1 dalis).

Netgi tais atvejais, kai įstatymai nusikalstamų veikų aukoms pripažįsta reikšmingas teises baudžiamajame procese, aukos dažnai nežino apie savo turimas teises, joms trūksta paramos ir patarimų kaip galėtų pasinaudoti šiomis teisėmis savo labui.

3.2. Kaip teisė būti lydimam baudžiamojo proceso metu padeda nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui?

Tinkamas elgesys su aukomis baudžiamojo proceso metu gerina jų teikiamų parodymų kokybę, o tai yra vienas iš pagrindinių elementų, padedančių įgyvendinti teisingumą. Aukų sprendimas siekti teisingumo labai priklauso nuo pagalbos nusikalstamų veikų aukoms prieinamumo. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros atlikti tyrimai įrodo būtinybę aukoms suteikti pagalbą, leidžiančią joms pasinaudoti savo teisėmis.

Teikiama parama, teisinės konsultacijos ir tinkamas informavimas yra priemonės, suteikiančios nusikalstamų

veikų aukoms daugiau galimybių, stiprinančios jų gebėjimus ir padedančios siekti teisingumo.

Kodėl nukentėjusiųjų lydintis asmuo turėtų būti pagalbos aukoms specialistas?

Moksliniai tyrimai patvirtina pagalbos nusikalstamų veikų aukoms, emocinės paramos ir aukų įgalinimo svarbą. Aukos taip pat teigiamai vertina gaunamą pagalbą bei teigia, kad gauta pagalba jiems padėjo. Paramos organizacijos, teikiančios nukentėjusiesiems patarimus ir konsultacijas, yra svarbi bendravimo tarp aukos ir baudžiamosios justicijos sistemos grandis.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra 2019 m. atliko tyrimą apie paramą aukoms. Tyrimo metu aukų buvo klausiama apie bendrąją „paramą“, tačiau aukos klausimą dažniau siejo su psichosocialine pagalba bei „moraline“ parama nei su teisinėmis konsultacijomis ir pagalba dalyvaujant baudžiamajame procese. Aukoms svarbu, kad jos būtų išklaustytos, suprastos, kad jomis būtų tikima ir kad jų pusėje būtų ekspertas, kuris galėtų joms padėti ir lydėti jas visų teismo procesinių veiksmų metu. Aukos akcentuoja pasitikėjimo, įsipareigojimo ir konfidencialumo svarbą.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros atliktų tyrimų metu aukos ne kartą pabrėžė, kad lydintis asmuo itin svarbus tokioje stresinėje situacijoje kaip susidūrimas su policija. Teigiamai vertinama ir lydinčio asmens teikiama pagalba rengiantis teisminiam nagrinėjimui (pavyzdžiui, galimybė

susipažinti su teismo sale prieš teismo posėdį ir sužinoti apie įvairių proceso dalyvių vietas teismo salėje). Aukos taip pat akcentavo lydinčio asmens buvimo šalia teismo nagrinėjimo metu svarbą.

4. PAGALBOS AUKOMS SPECIALISTO VAIDMUO PROCESINIUOSE VEIKSMUOSE

4.1. Pagalbos aukoms specialisto vaidmuo prieš procesinius veiksmus

Pagalbos aukoms specialistas, padėdamas nukentėjusiajam pasiruošti kiekvienam proceso veiksmui, visada turėtų atsižvelgti į esminius aspektus: kaip nukentėjusysis jaučiasi dalyvaudamas baudžiamajame procese ir ar nėra kokių nors konkrečių specialiųjų poreikių, kuriuos reikėtų patenkinti (pavyzdžiui, ypatingas aukos pažeidžiamumas arba būtinybė pašalinti kaltininką iš teismo salės).

Pasirengimo metu pagalbos aukoms specialistas turėtų atsižvelgti į kiekvieno nukentėjusiojo savybes bei specifinius poreikius:

- paaiškinti nukentėjusiajam numatomų procesinių veiksmų eigą, kas jame dalyvaus ir koks bus kiekvieno dalyvaujančio

- asmens vaidmuo, įskaitant ir pagalbos aukai specialisto vaidmenį to procesinio veiksmo metu;
- paaiškinti nukentėjusiajam išimtis, kada galima atsisakyti duoti parodymus (jei toks paaiškinimas reikalingas);
 - įvertinti specifinius nukentėjusiojo poreikius (pavyzdžiui, vertimo ar apsaugos poreikius ir pan.);
 - kartu su nukentėjusiuoju iš anksto apsilankyti patalpoje, kurioje vyks procesinis veiksmas (pvz.: teismo salėje), ir taip išvengti papildomo streso nukentėjusiajam procesinio veiksmo atlikimo dieną;
 - duoti praktinių patarimų nukentėjusiajam, kurie galėtų palengvinti jo dalyvavimą atliekant procesinį veiksmą.

Pasirengimo teismo procesiniams veiksams metu labai svarbu atsižvelgti į visas pagalbos aukoms specialistui žinomas aukai būdingas savybes, kadangi kiekvienas susitikimas turi atitikti specifinius nukentėjusiojo poreikius. Atsižvelgiama į šias savybes:

- į tai, kad nukentėjusysis yra nepilnametis;
- į tai, kad nukentėjusysis turi negalią;
- į socialinės ar kultūrinės nukentėjusiojo patirties ypatybes.

Kai **nukentėjusysis yra nepilnametis**, pagalbos aukoms specialistas visada iš anksto turi susitikti su nukentėjusiojo atstovais pagal įstatymą ir jiems nupasakoti apklausos kontekstą, paaiškinti kodėl jie lydi nukentėjusįjį, kaip vyks teismo procesiniai veiksmai. Šio susitikimo su nukentėjusiojo atstovais pagal įstatymą tikslas:

- įsitikinti, kad nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą neprieštarauja tam, kad nukentėjusysis būtų lydimas pagalbos nukaltimų aukoms specialisto;
- nuraminti nukentėjusiojo atstovus pagal įstatymą bei suteikti jiems galimybę daugiau pasikalbėti apie artėjantį procesinį veiksmą;
- surinkti daugiau informacijos apie bylą (kurios nebuvo galima surinkti iš anksto);
- vengti teismo procesinių veiksmų aptarinėjimo girdint nepilnamečiui nukentėjusiajam, nes toks aptarinėjimas gali didinti jo jaučiamą nerimą.

Negalia gali apsunkinti dalyvavimą baudžiamajame procese. Jei nukentėjusysis turi fizinę negalią, jo ribotas mobilumas gali apsunkinti atvykimą į teismą. Nors nukentėjusysis įprastai jau būna susitikęs su teisėsaugos pareigūnais anksčiau ir pastarieji žino apie nukentėjusiojo negalią, svarbu, kad pagalbos aukoms specialistas taip pat žinotų apie visus fizinius sunkumus, su kuriais gali susidurti nukentėjusysis, informuotų teismo darbuotojus apie poreikį atsižvelgti į nukentėjusiojo negalią.

Jei nukentėjusysis turi protinę negalią, pagalbos aukoms specialistas turi į tai atsižvelgti ir pateikti jam ar jai papildomą informaciją ar paaiškinimus taip, kad jie gebėtų suprasti. Taip pat svarbu, kad pagalbos aukoms specialistas suteiktų reikiamą informaciją pareigūnams, kurie vadovauja procesinio veiksmo atlikimui, kad pastarieji žinotų apie nukentėjusiojo negalią ir būdus,

kaip tai gali paveikti nukentėjusiojo gebėjimui liudyti. Jei pagalbos aukoms specialistas nesijaučia pakankamai kvalifikuotas visiškai suprasti aukos turimos protinės negalios įtaką jos dalyvavimui procesiniuose veiksmuose, pagalbos aukoms specialistas apie tai turėtų pranešti atsakingiems pareigūnams prieš pradėdant procesinių veiksmų atlikimą ir pasiūlyti kito specialisto pagalbą.

Kita svarbi informacija, į kurią turi atsižvelgti pagalbos aukoms specialistas, yra aukos **kultūrinė kilmė**, kadangi tinkamam pagalbos suteikimui gali reikėti daugiau specifinių žinių ir dėmesingumo (pavyzdžiui, jei auka patyrė lytinių organų sužalojimą ar buvo priversta sudaryti priverstinę santuoką). Pagalbos aukoms specialistas turėtų labiau stengtis suprasti nukentėjusįjį, jei pastarojo kultūra skiriasi nuo pagalbos aukoms specialistui įprastos kultūros. Tokiais atvejais pagalbos aukoms specialistas taip pat turi suteikti daugiau informacijos prokurorui, teisėjui, advokatui, teismo salės darbuotojams ir teisėsaugos atstovams apie tinkamą elgesį su kitos kultūros atstovais.

Tai, kiek laiko pagalbos aukoms specialistas skiria padėti nukentėjusiajam pasirengti numatomiems procesiniams veiksams turi didelę įtaką sprendimui, kokią pagalbą nukentėjusiajam suteikti ir jo ar jos specialių poreikių įvertinimo kokybei. Jei kontaktui skiriama nedaug laiko, nukentėjusiojo pasirengimas gali būti apsunkintas: nepakanka laiko sukurti stipraus santykio ir abipusio pasitikėjimo tarp pagalbos aukoms specialisto ir nusikalstamos veikos aukos, neužtenka laiko tinkamai įvertinti jų poreikius ir pan.

4.2. Ką gali pagalba aukoms specialistas lydėdamas auką procesinių veiksmų atlikimo metu?

Lydint nepilnamečius nukentėjusiuosius ar liudytojus, pagalba aukoms specialistas turėtų su savimi turėti priemones (pavyzdžiui, spalvinimo knygutes), kurias būtų galima panaudoti, jei reikėtų nukreipti nukentėjusiojo dėmesį nuo procesinių klausimų bei, kartu, sumažinti jo ar jos jaučiamą nerimą. Prieš atliekant procesinius veiksmus, net jei pagalba aukoms specialistas turėjo galimybę su nukentėjusiuoju susipažinti iš anksto, pagalba aukoms specialistas turėtų dar kartą pasikalbėti su juo ar ja apie tai, kaip jie jaučiasi, ar turi klausimų arba dvejonų dėl to, kas vyks.

Prieš pradėdant atlikti procesinius veiksmus pagalba aukoms specialistas turėtų įsitikinti, kad imtasi visų reikalingų nukentėjusiojo apsaugos priemonių. Siekiant šio tikslo svarbu, kad pagalba aukoms specialistas galėtų laisvai susisiekti su už procesinių veiksmų atlikimą atsakingais asmenimis: įstaigos techniniu ir aptarnaujančiu personalu, teisėsaugos ar teismo pareigūnais.

Pagalba aukoms specialistas taip pat turėtų informuoti nukentėjusiuosius, kad šie praneštų apie bet kokį jaučiamą diskomfortą (fizinį ar psichologinį). Pastariesiems užsiminus apie tokį diskomfortą, pagalba aukoms specialistas, su kitų atitinkamų specialistų pagalba, turėtų

užtikrinti, kad, jei tai įmanoma, diskomforto šaltinis būtų pašalintas arba jaučiamas diskomfortas būtų kiek galima mažesnis.

Atliekant procesinius veiksmus pagalbos aukoms specialistai turi būti pasirengę tarpininkauti nukentėjusiajam bendraujant su kitais procesinių veiksmų atlikime dalyvaujančiais asmenimis, jei nukentėjusysis išreiškia norą kalbėti tik su pagalbos aukoms specialistu. Toks tarpininkavimas negalimas, jei jam prieštarauja procesinius veiksmus atliekantis pareigūnas arba į nukentėjusįjį kreipiasi pats procesinius veiksmus atliekantis pareigūnas. Pagalbos aukoms specialistai taip pat turi būti pasiruošę bendrauti su prokurorais, teisėjais, kaltininkais, aukos ir (arba) kaltininko šeima ir draugais bei bet kuriais kitais aukų lydinčiais asmenimis.

Baigus atlikti procesinius veiksmus, pagalbos aukoms specialistai turi būti pasiruošę atsakyti į visus nukentėjusiajam kilusius klausimus, jei reikia, dar kartą paaiškinti kodėl procesiniai veiksmai buvo atlikti būtent taip, o ne kitaip, bei paaiškinti tolimesnius baudžiamojo proceso etapus. Svarbu, kad, baigus atlikti procesinius veiksmus, pagalbos aukoms specialistas pagirtų nukentėjusiojo drąsą ir valią dalyvauti atliekant šį procesinį veiksma. Jei nukentėjusysis to nori, po procesinių veiksmų verta leisti jiems pasidalinti emocijomis, kilusiomis procesinių veiksmų atlikimo metu, bei supažindinti juos su būdais, kaip geriau susidoroti su bet kokiais kilusiais sunkumais, nepaisant, ar tai

dvejonės dėl nukentėjusiojo fizinio saugumo, ar dėl emocinės jų būsenos.

Jei nukentėjusysis anksčiau nebuvo lydėtas pagalbos aukoms specialisto, pagalbos aukoms specialistas turėtų gauti nukentėjusiojo leidimą su juo ar ja susisiekti pakartotinai, kad pagalbos aukoms specialistas galėtų pasiteirauti apie nukentėjusiojo emocinį gerbūvį bei užtikrinti, kad būtų patenkinti visi papildomi nukentėjusiojo poreikiai. Jei nukentėjusysis nėra pilnametis, jo ar jos atstovai pagal įstatymą turi duoti sutikimą dėl pakartotinio pagalbos aukoms specialisto kontakto su nukentėjusiuoju.

Ar pagalbos aukoms specialisto dalyvavimas turi įtakos teismo procesiniams veiksams?

Pagalbos aukoms specialisto dalyvavimas neturi jokios neigiamos įtakos atliekamų procesinių veiksų eigai ir rezultatams. Savo dalyvavimu pagalbos aukoms specialistas siekia nuraminti nukentėjusįjį ir padėti jam jaustis kuo patogiau, kad nukentėjusysis galėtų kuo aiškiau pateikti savo parodymus.

Dėka lydinčio asmens buvimo kartu ir išankstinio parengimo, nukentėjusieji žino, kas vyks atliekant procesinius veiksmus, ko iš jų tikimasi, kokie asmenys dalyvaus ir koks bus jų vaidmuo, kokių klausimų galima tikėtis bei tai, kad jie, atlikdami procesinius veiksmus, nėra vieni ir gali gauti emocinį palaikymą, jei dėl kokių nors priežasčių ims nerimauti ar pasijus nejaukiai.

Pagalbos aukoms specialistą dalyvauti atliekant procesinius veiksmus gali pakviesti ir atitinkamus procesinius veiksmus atliekantys pareigūnai. Šiais atvejais pagalbos aukoms specialistas dažniausiai atlieka tarpininko vaidmenį tarp procesinius veiksmus atliekančios institucijos, nukentėjusiojo, ar bet kurio kito asmens, dalyvaujančio atliekant procesinius veiksmus.

4.3. Pagalbos aukoms specialisto vaidmuo baigus atlikti procesinius veiksmus

Po teismo procesinių veiksmų pagalbos aukoms specialistas, gavęs atitinkamą nukentėjusiojo sutikimą, per sutartą laiką dar kartą susisiečia su nukentėjusiuoju tam, kad aptartų jų jausmus, kilusius po procesinių veiksmų, bei užtikrintų nukentėjusiojo fizinį ir emocinį gerbūvį. Jei nukentėjusiajam po dalyvavimo atliekant procesinius veiksmus, pasireiškė kokie nors su tuo susiję fiziniai negalavimai arba emociniai sunkumai, pagalbos aukoms specialistas turi pareigą išsiaiškinti ar jiems reikalinga papildoma pagalba ir ar organizacija, kurią atstovauja pagalbos aukoms specialistas, gali tokią pagalbą suteikti.

Vis dėlto pasitaiko atvejų, kai nukentėjusysis atsisako, kad su jais būtų susisiekiama po procesinių veiksmų atlikimo. Tokiu atveju pagalbos aukoms specialisto palyda pasibaigia baigus procesinius veiksmus.

5. PRAŠYMAS, KAD PAGALBOS AUKOMS SPECIALISTAS LYDĖTŲ NUKENTĖJUSIŲ ATLIEKANT PROCESINIUS VEIKSMUS

5.1. Kada reikalingas pagalbos aukoms specialisto dalyvavimas?

Pagalbos aukoms specialisto dalyvavimas atliekant procesinius veiksmus gali būti inicijuojamas tiek procesinius veiksmus atliekančių pareigūnų, tiek paramos aukoms organizacijos (jei nukentėjusysis jau gauna paramą iš tokios organizacijos).

Jei po pirmojo kontakto su nukentėjusiuoju, arba informacijos rinkimo tyrimo metu arba po jo, įsitikinama, kad nukentėjusiojo dalyvavimą procesiniuose veiksmuose palengvintų tam pasirengusio pagalbos specialisto dalyvavimas, ikiteisminio tyrimo ar teismo pareigūnai turėtų kreiptis dėl pagalbos aukoms specialisto palydos.

Kita vertus, jei nukentėjusysis jau gauna pagalbos aukoms specialisto pagalbą, pagalbos aukoms specialistas turėtų kreiptis dėl dalyvavimo atliekant procesinius

veiksmus, net jei nukentėjusysis tokio pageidavimo tiesiogiai neišreiškia. Tokiu atveju pagalbos aukoms specialistas pats turėtų susisiekti su nukentėjusiuoju ir pasiūlyti savo pagalbą.

5.2. Kokia informacija turėtų būti suteikiama pagalbos aukoms specialistui, kai prašoma palydėti nukentėjusįjį?

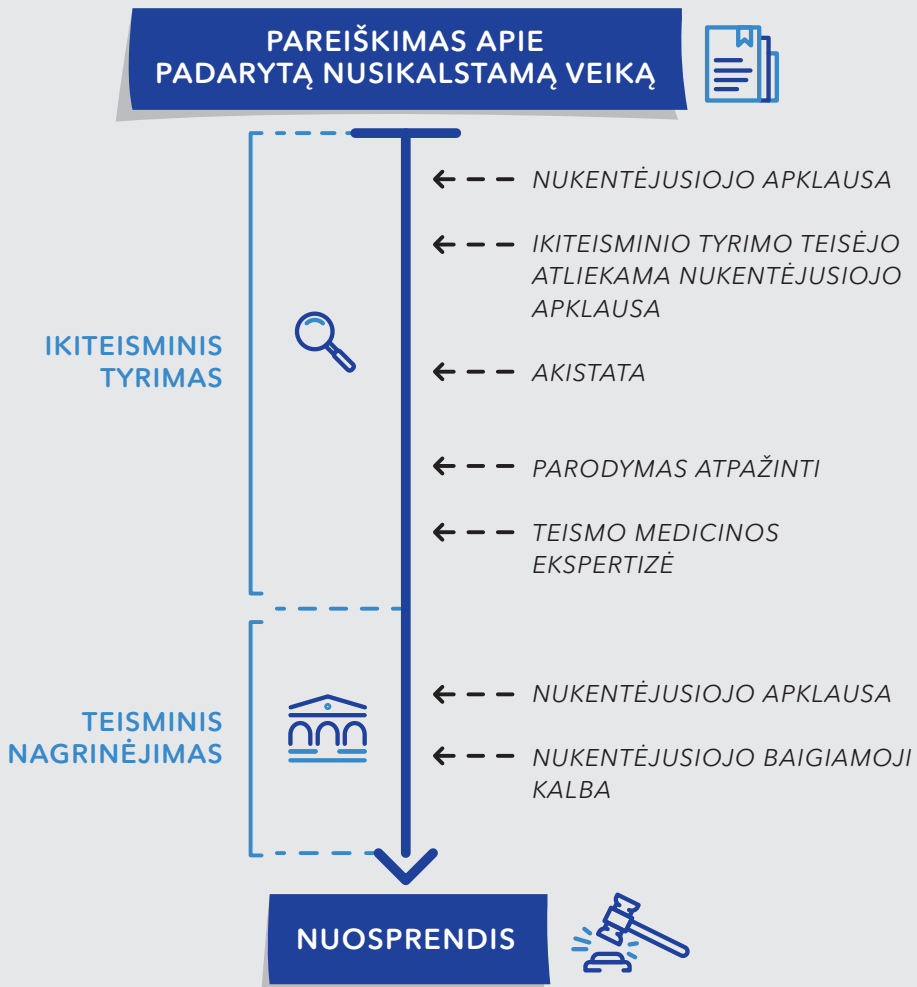

Tam, kad po prašymo palydėti nukentėjusįjį pagalbos aukoms specialistas būtų tinkamai pasiruošęs šiai užduočiai, jam turėtų būti suteikiama bent bazinė informacija:

- Trumpa viktimizacijos istorija. Susipažinimas su situacija leidžia pagalbos aukoms specialistui geriau orientuotis, išvengti nereikalingų klausimų, kurie galėtų nukentėjusiajam sukelti antrinę viktimizaciją. Taip pat jei organizacija turi daugiau pagalbos aukoms specialistų, kurie yra sukaupę daugiau žinių kaip reikėtų dirbti su specifinių nusikalstamų veikų aukomis, atsakant į užklausą dėl palydėjimo gali būtų pasirenkami labiau tai situacijai tinkantys darbuotojai.
- Informacija apie nukentėjusiojo santykius su kaltininku.

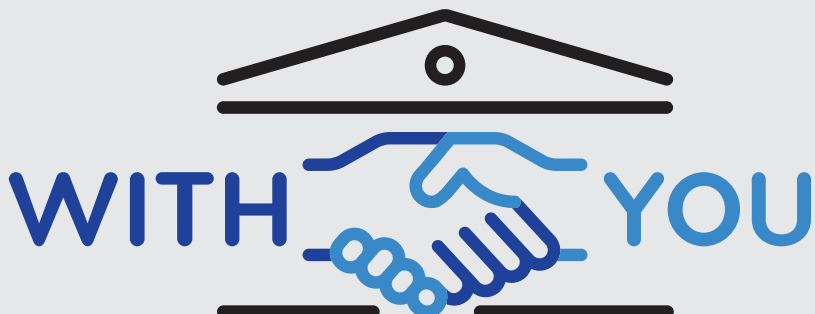
BAUDŽIAMOJO PROCESO SCHEMA

PAGAL KURIĄ PAGALBOS AUKOMS SPECIALISTAI GALI DALYVAUTI

NUKENTĖJUSIŲJŲ PALYDĖJIMAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS SISTEMOJE

Koordinatorius:
Portugalų paramos
aukoms asociacija

Partneris:

Pagalba
nusikaltimų
aukoms

Išleista gavus finansinę
paramą iš Europos Sąjungos
Justice programos (2014-2020)

Ši medžiaga buvo išleista gavus finansinę paramą iš Europos Sąjungos JUSTICE programos (2014-2020). Publikacijoje dėstoma tik autorių pozicija, už publikacijos turinį atsakingi tik publikacijos autoriai. Europos Komisija neatsako už jokią šioje publikacijoje pateiktą informaciją panaudojimą.